

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jog- és Államtudományi

Doktori Iskola

**A materiális igazság megállapítását elősegítő, illetve gátló büntető eljárásjogi
garanciák**

Doktori értekezés tézisei

dr. SZIGETI Imola

Témavezető: Prof. Dr. BELOVICS Ervin, tanszékvezető egyetemi tanár

Budapest

2023

Tartalomjegyzék

I.	A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása	3
II.	A kutatás módszerei, a dolgozat struktúrája	6
III.	A tudományos eredmények összefoglalása, hasznosítási lehetőségek	8
IV.	Publikációs jegyzék	11

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

Doktori disszertációmban a materiális igazság megállapítását elősegítő, illetve gátló büntetőeljárési garanciák, illetve jogintézmények elemzését tűztem célul.

Az igazságszolgáltatás feladatának középpontjában az igazság megállapítása áll, ezért annak célja nem lehet más, mint az igazság felderítése – gondoljunk annak akár a materiális, akár a processzuális felfogására. Ami elsődleges magyarázatot igényel, az az, hogy mit is értünk az igazság fogalma alatt, de dolgozatomban kitérek arra is, hogy miként kapcsolódik egymáshoz az igazság és az igazságosság fogalma.

Az igazság megállapítása a gyakorlatban rengeteg nehézségbe ütközik, ami véleményem szerint az igazság fogalmának összetettségére vezethető vissza. Az egyes igazság-fogalmak egymástól lényegesen eltérnek, s olykor egymásnak is ellentmondanak. Nem egyedülálló eset, hogy egy eljárás alkalmas a processzuális igazság megállapítására, ami ugyanakkor ellentmond a materiális igazságnak.

Az igazság megállapításának akadályát képezheti az emberi jogok kiterjesztése, hiszen az igazság felkutatása rendszerint közbelépést jelent például a magánszférába. A kontinentális és az angolszász jogrendszerben egyaránt az emberi jogok megbecsülése az állam kulcsfontosságú kötelezettsége, ennél fogva a büntetőigény érvényesítése csupán jogállami keretek között valósulhat meg.

Az angolszász jogrendszer létrejöttétől fogva a formális igazság megállapítására törekszik a büntetőjogi felelősségre vonás körében, azaz az eljárás legfőbb feladata a deliktum végrehajtása miatt kialakult konfliktus rendezése a társadalom tagjainak megelégedettsége érdekében. Természetesen az ügyek jelentős részében a formális igazság megfelel a materiális igazságnak, de ha nem, mint például a vádalkuval érintett büntető eljárásokban, az problémát semmilyen formában nem okoz.

A kontinentális jogrendszer a kezdetektől a materiális igazság fogalmat értékesíti, azaz ebben a struktúrában a büntetőeljárás célja annak egyértelmű tisztázása, hogy a múltban milyen – a büntető anyagi jog szempontjából meghatározó – folyamatok mentek végbe. A komoly német hagyományokkal rendelkező magyar büntetőeljárési jog létrejöttétől fogva ugyancsak arra volt hivatott és hivatott ma is, hogy szabályrendszere segítse elő a korábban lezajlott események valóságú feltárását.

A tisztességes eljárás elvének körébe tartozó szabályok mindkét jogrendszerben jelen vannak, feladatuk pedig annak garantálása, hogy a hatósági túlsúllyal szemben biztosítsák a bűncselekmény elkövetésével meggyanúsított személyek alapvető jogait. Így különösen a védekezéshez és a védelemhez, a személyi szabadsághoz, a jogorvoslathoz vagy az eljárás időszerűségéhez kapcsolódó terhelti jogokat. Ezek a jogosultságok tehát a büntetőeljárás mindenkori céljától függetlenül egzisztálnak, túlbujánzásuk, inkohérens szabályozásuk azonban lehetőséget teremthet magának a büntetőeljárás rendeltetésének akadályozására.

Példával szemléltetve az eddig kifejtetteket, valamennyi modern büntetőeljárásjogi rendszer biztosítja a terhelt számára a vallomástétel megtagadásának a jogát, mely jogosultság szükségességét kétségbe vonni nyilvánvalóan nem lehet. A szabályozás el nem fogadható, „rendszeridegen” sajátosságai azonban gátat képezhetnek a materiális igazság megállapíthatósága szempontjából. Így, ha a terhelt a nyomozás során megtagadhatja a vallomástételt, de a tárgyaláson – amint arra a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) is lehetőséget biztosít – vallomást tesz, azt már a számára megismerhetővé vált nyomozási iratanyag birtokában teheti meg.

Másként fogalmazva, védekezését a számára kedvezőtlen bizonyítékok ismeretének tudatában konstruálhatja meg. Abban az esetben pedig, ha a vallomástétel megtagadásának joga korlátlanul érvényesül, vagyis, ha a terheltet sem igazmondási, sem a vallomástétel körében az általa elmondottak kapcsán feltett kérdésekre válaszadási kötelezettség nem terheli, a terhelti védekezést az ügyészségnek úgy kell megdöntenie, hogy az ügyész kérdésére nem köteles a vádlott válaszolni. A terheltet megillető ilyen jellegű garancia pedig a szabályozás hiányosságai miatt válhat a materiális igazság megállapítási kötelezettség gátjává.

A büntetőeljárástól tehát joggal várható el az igazság érvényre juttatása, hiszen az igazság megállapítása az alappillére, a *conditio sine qua nonja* az eljárásnak, az állami büntetőigény érvényesítésének, valamint a prevenció és retorzió célok megvalósításának. A konkrét jogintézmények áttekintése során, szintén a materiális igazság megállapíthatóságát elősegítő vagy gátló szabályok kiszűrésére helyeztem a hangsúlyt.

Kutatásom során – a Be-t, a bírósági, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának jogalkalmazói gyakorlatát is érintő elemzések alapján – az ilyen jellegű garanciákat tárom

fel és mutatom be részletesen, továbbá megjelenítem – kutatásom eredményeként – a kodifikációs javaslataimat.

II. A kutatás módszerei, a dolgozat struktúrája

A disszertációm elkészítése során a jogtudományi kutatás hagyományos módszereit alkalmaztam, azaz a jogtörténeti és jogösszehasonlító elemzést, másrészt a tételes jog szabályrendszerének, összefüggéseinek a vizsgálatát. Természetesen áttekintettem az uralkodónak tekinthető jogalkalmazói gyakorlatot is.

A dolgozatom bevezető részében a büntetőeljárásal szembeni elvárásokat, a büntetőeljárás rendeltetését mutatom be. Ezzel a kérdéskörrel az elmúlt másfél évszázadban számos szerző foglalkozott, így Finkey Ferenc, Szabóné dr. Nagy Terézia, Király Tibor és Tóth Mihály. Áttekintve ezeket a tudományos definíciókat, elmondható, hogy a büntetőeljárás esszenciáját az a tétel képezi, amely szerint bűnös nem kerülheti el a büntetőjogi felelősségre vonást, ártatlan elítélésére viszont soha ne kerülhessen sor. Mindennek alapját pedig nyilvánvalóan annak a tételnek kell képeznie, hogy mi valósult meg a múltban, mely múltbeli eseménynek viszont az objektív tényeket kell tükröznie.

Amint azt a doktori értekezésemben kifejtem, az igazság problémaköre, az igazság fogalmának tartalmi sajátosságai, az emberi gondolkodás kialakulásától kezdődően foglalkoztatja a tudományterületen tevékenykedőket. Az egyes kiemelkedő filozófusok gondolatainak bemutatását követően az igazság és az igazságosság jelentéstartalmi eltéréseivel foglalkozom, kifejtve, hogy az igazság fogalmát minden jogrendszer használja.

Az igazság fogalmának meghatározását nyilvánvalóan megtalálhatjuk a büntetőeljárásjog tudomány legkiemelkedőbb képviselőinek munkájában is. Így Király Tibor szerint az igazság legfőbb tartozéka, hogy az objektív, mert anélkül nincs igazság, mert az az igazság, amely nem rendelkezik ezzel a sajátossággal, azaz az objektivitással, nem is igazság, hanem hamisság.

A harmadik fejezetben az angolszász és a kontinentális eljárásjog sajátosságait mutatom be, illetve azt, hogy az alaki igazság fogalmával megelégedő angolszász eljárásjog, illetve a materiális igazságot megkövetelő kontinentális eljárásjog miként alakította ki a saját karakteréhez illeszkedő jogintézményeket, továbbá, hogy ezeknek a jogintézményeknek melyek a legfőbb specialitásai.

A disszertációm következő részében már a hatályos törvény bizonyítással kapcsolatos rendelkezéseit tekintem át. Ebben a körben elemzem azokat az alapvető rendelkezéseket, így a tisztességes eljárás elvét, a független és pártatlan bírósághoz való jogot, valamint a hatékony védelemhez való jogosultságot, amelyek minden körülmények között át kell, hogy hassák az egész büntetőeljárást, még akkor is, ha ezen alapelvek hatályosulása esetleg gátját képezik a materiális igazság megállapíthatóságának.

Az ötödik fejezetben, azaz a bizonyítás alapvetéseinek bemutatásakor a bizonyítékok szabad értékelésének elvét elemzem, kitérve részletesen egyrészt a generális jellegű bizonyítási tilalmakra, másrészt az egyes jogintézményekhez kapcsolt tiltásokra.

A bizonyítás eszközei tekintetében, valamint a bizonyítási cselekmények vonatkozásában a hatályos törvényi szabályokat a bírói gyakorlat tükrében mutatom be.

Tekintettel arra, hogy a vegyes rendszerben is meghatározó szerepe van a bírósági eljárásnak, kitérek mind az első-, mind a másod-, mind a harmadfokú bírósági eljárás disszertációm szempontjából releváns szabályaira.

Figyelemmel arra, hogy a bizonyítás elméletben két, rendkívül jelentős és egyben vitatott problémakör létezik, egyrészt a közvetett bizonyítékokkal történő bizonyítás, másrészt a túlbizonyítás, ezért mind a két bizonyítási anomáliával részletesen foglalkozom.

A közvetett bizonyítékokkal történő bizonyítással kapcsolatos írásomban bemutatom annak mindhárom elméletét, illetve részletesen áttekintem a Kúriának ezen bizonyítási elvvel foglalkozó BH 2021. 35. számú eseti döntését. A túlbizonyítás vonatkozásában pedig azokra a negatív jelenségekre hívom fel a figyelmet, amelyek – a jó szándék ellenére – valójában inkább gátolják, semmint segítik a valósághű történeti tényállás megállapíthatóságát.

Doktori disszertációm a jogalkotónak, illetve a jogalkalmazónak szóló javaslatokkal zárul, bízva abban, hogy ezek a gondolataim elősegíthetik az általam központi kérdésnek tartott materiális igazság megállapíthatóságát.

III. A tudományos eredmények összefoglalása, hasznosítási lehetőségek

Ebben a körben a magam részéről a legjelentősebb problémának a már említett terhelti vallomásra vonatkozó normák rendelkezéseit tartom. A Be. szabályai szerint a terheltet megilleti a hallgatás joga, az egész eljárás során, de bármikor – azaz szintén az egész eljárás során – dönthet úgy, hogy vallomást tesz. Semmi akadálya nincs annak, hogy a nyomozati szakban hallgató vádlott a döntését megváltoztatva a bíróság előtt már vallomást tegyen. Csakhogy időközben a nyomozás lezárultával lehetősége nyílt a teljes nyomozati iratanyag áttanulmányozására és vallomásának oly módon történő előterjesztésére, hogy az illeszkedjen a rendelkezésre álló bizonyítékokhoz. Másként fogalmazva, a terhelt a bíróság előtt már olyan védekezést tud előterjeszteni, amelyet a rendelkezésre álló bizonyítékok lehetővé tesznek. Nem kívánom kétségbe vonni, hogy a terhelt számára a hallgatás jogát biztosítani kell. A jelenleg hatályos szabályok szerint azonban döntése teljességgel indifferens, mivel az bármikor megváltoztatható. A döntés komolyságát biztosítaná egy olyan szabályrendszer, amelynek lényege szerint a terheltet a nyomozás során figyelmeztetni kell a hallgatás jogára, azaz, hogy tehet vallomást, de a vallomástételt megtagadhatja. Ennek a döntésének súlya akkor lenne, ha a vallomástétel megtagadását követően vallomást már nem tehetne, azaz ügyében döntés a terhelti védekezés figyelmen kívül hagyásával születhetne meg. Bár tisztában vagyok vele, hogy ez a megoldás is számos veszélyt hordoz magában a materiális igazság megállapítása szempontjából, mert például elképzelhető, hogy a terhelt a hallgatásával valakit, például a hozzátartozóját kívánja mentesíteni a büntetőeljárás alól, de utóbb meggondolná magát és elmondaná az igazat. Az általam az előbbieken felvázolt szabályok alapján ezt már nem tehetné meg, ugyanakkor azt is gondolom, hogy mindennek a tudata ösztönözné a terheltet a valóság feltárására. Muszáj hangot adni annak a véleményemnek, amely szerint – és ezt erősítik a gyakorlati tapasztalataim is – aki ártatlan, akinek személyét a bűncselekménnyel alaptalanul hozták összefüggésbe, az kivétel nélkül minden esetben vallomást kíván tenni. Vallomást kíván tenni, mert el akarja mondani, az általa észlelteket, az általa átélt történést. Abszurd módon mindez még akkor is igaz, ha a büntetőjogi felelősség kérdésköre tekintetében a terhelt tévedésben van és helytelenül úgy gondolja, hogy büntetőjogi felelősség nem terheli. Megjegyzem továbbá, hogy a Be. általam javasolt módosítása a kapcsolódó szabályok revízióját is szükségessé tenné, például újra kellene gondolni a gyanúsításra vagy a terhelt

iratmegismerési jogára vonatkozó normákat. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a terhelt csak akkor tud felelősségteljesen dönteni, ha például a gyanúsítás minden lényeges kérdésre kiterjedő jellegű.

Az angolszász rendszerben, amennyiben a terhelt vallomást tesz, igazmondási kötelezettség terheli, a Be. azonban a terhelt számára teljeskörűen biztosítja a védekezési szabadságot, azaz a terhelt bármit előadhat védekezése érdekében, annak egyetlen gátja a hamis vád. A magam részéről – pont a materiális igazság megállapíthatósága érdekében – az angolszász rendszert tartom helyesnek, mert a terhelt, ha a vallomástétel mellett dönt, a vallomását – az igazmondási kötelezettség miatt – nem jellemezheti teljes felelőtlenység. Ezen gondolatkörrel kapcsolatban jelenhet meg az önvádra kötelezés problematikája, amelynek lényege szerint senki nem kötelezhető arra, hogy önmagára nézve terhelő vallomást tegyen. Álláspontom szerint azonban az igazmondási kötelezettség előírása és az önvádra kötelezés tilalma egyáltalán nem zárja ki egymást, figyelemmel arra, hogy a hallgatás jogának garantálása döntési lehetőséget ad a terheltnek. Dönthet úgy, hogy nem tesz vallomást, ezáltal biztosított az önvádra kötelezés tilalmának hatályosulása, de dönthet úgy is, – saját akaratelhatározásból – hogy tesz vallomást, ekkor azonban az igazat kell mondania és hogyha a valóság az, hogy büntetőjogi felelősség terheli, az ezzel kapcsolatos tényeket kell előadnia. Ezekhez kapcsolódik a Btk.-nak azon rendelkezése, amely szerint nem büntethető a tanú, ha ezen okra hivatkozva a vallomástételt nem tagadja meg, de a vallomásában nem tárja fel az igazságot, azaz hazudik.¹ Ugyanis a tanúnak is adott az a lehetőség, hogy azon kérdésekre megtagadja a választ, amelyekre történő válaszadással önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Ezen rendelkezésnek is az önvádra kötelezés tilalma áll a háttérében. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy – abszurd módon – a bűncselekményt elkövető és tanú pozícióba került személy már azzal felhívja magára a hatóság figyelmét, ha a hivatkozott ok miatt tagadja meg a vallomástételt, ezért ebben a körben a jelenleg hatályos szabályokat helyesnek tartom.

Az elmúlt időszakban a jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmények miatt folyamatban levő büntetőeljárásokban mindennaposá vált gyakorlat, hogy a terhelt a bírósági

¹ Btk. 275. § (1) bek.

tárgyaláson felolvassa a vallomását. Ez azonban a vádlotti vallomás hitelességét megkérdőjelezheti, ahhoz ugyanis, hogy az igazságot mondja el, nyilvánvalóan nincs szükség előre leírt vallomásra. Ezért a materiális igazság megállapíthatóságát segítően egy olyan norma, amely kizárta tenné a megidézett és a tárgyaláson megjelenő terhelt számára, hogy felolvassa a korábban – nyilvánvalóan a mások segítségével megírt – vallomását. Egyértelmű, hogy ezen rendelkezés szükségtelen abban az esetben, ha a terheltnek már a gyanúsításkor döntenie kellene arról, hogy kíván-e vallomást tenni vagy sem és azt nem változtathatja meg, azaz igenlő válasz esetén azonnal vallomást kellene tennie. A vallomás felolvasási tilalomnak ehhez, tehát a gyanúsított kihallgatáshoz kellene illeszkednie.

IV. Publikációs jegyzék

- SZIGETI Imola: A vádemelés problematikája. *Büntetőjogi Szemle*. 2016/1–2. szám. 82–91.
- SZIGETI Imola: A tárgyalás előkészítésének szerepe az új Be-ben, az előkészítő ülés. *Büntetőjogi Szemle*. 2018/2. szám. 94–100.
- SZIGETI Imola: *A materiális igazság megállapíthatósága az új Be-ben*. Jog és állam 24. szám. XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. 2018. 403–407.
- SZIGETI Imola: Az egyezsége vonatkozó eljárásjogi normarendszer. *Magyar Jog*. 2018/12. szám. 690–697.
- SZIGETI Imola: A másodfokú bírósági eljárás sajátosságai az új büntetőeljárás törvényben. *Ügyészek Lapja*. 2019/4–5. szám. 79–87.
- SZIGETI Imola: *A terhelti beismerés, mint a "bizonyítékok királynője". A közvetett bizonyítás sajátosságai*. Jámborné Róth Erika (szerk.) Doktoranduszok Fóruma. Miskolc. 2019. 127–130.
- SZIGETI Imola: A beismerés jelentősége az eljárás gyorsításának körében, különös tekintettel az egyezsége és az előkészítő ülésre. In: BÁNDI Gyula (szerk.): *A SOKOLDALÚSÁG OKÁN. Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében*. Pázmány Press. Budapest, 2020. 135–145.
- SZIGETI Imola: Evidential anomalies in criminal proceedings – proof by circumstantial evidence. *Journal of Eastern European Criminal Law*. 2023/02.